

ZAGADNIENIE PRAWNE

W sprawie z powództwa J. K., D. K., S. K. i B. T. przeciwko L. Spółce Akcyjnej w M. o zapłatę na skutek zażalenia powodów J. K., D. K. i S. K. na postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 21 lutego 2013 r.

Czy w sprawie o zapłatę zadośćuczynienia za krzywdę związaną ze śmiercią osoby bliskiej (art.446 § 4 k.c.) w razie śmierci powoda po wytoczeniu powództwa dopuszczalne jest odpowiednie stosowanie art.445 § 3 k.c.?

UZASADNIENIE

Powodowie J. K., B. K., D. K. i B. T. wystąpili do Sądu Rejonowego w R. z powództwem, w którym dochodzili od pozwanego L. Spółce Akcyjnej w M. roszczeń związanych ze śmiercią ich bliskiego, Ł. K., który w dniu 11 września 2011 r. zginął w wypadku samochodowym. Między innymi, powód B. K. jako ojciec poszkodowanego domagał się zasądzenia kwoty 60.000zł tytułem zadośćuczynienia opartego na art.446 § 4 k.c. W toku postępowania, w dniu 22 stycznia 2013r. powód B. K. zmarł, a spadek po nim nabyli żona J. K. oraz synowie S. K. i D. K. (akt poświadczenia dziedziczenia, k.899-901).

Pozwany wniósł o umorzenie postępowania co do kwoty 60.000zł, to jest w zakresie, w jakim powód B. K. dochodził roszczenia na podstawie art.446 § 4 k.c. wywodząc, iż roszczenie to nie weszło do spadku i nie może być dochodzone przez spadkobierców (pismo pozwanego, k.891-892).

Wskazani wyżej następcy prawni powoda B. K. wnieśli o kontynuowanie postępowania w zakresie wywołanym powództwem wniesionym przez zmarłego i

domagali się zasądzenia: na rzecz J. K. ½ kwot żądanych przez B. K., a na rzecz powodów S. K. i D. K. po ¼ tych kwot (pismo powodów, k.897-897).

Postanowieniem z 21 lutego 2013r. Sąd Rejonowy w R. umorzył postępowanie z powództwa B. K. co do kwoty 60.000zł, dochodzonej na podstawie art.446 § 4 k.c., natomiast w pozostałym zakresie w odniesieniu do powództwa tego powoda podjął je z udziałem jego następców prawnych w osobach J. K., S. K. i D. K. (k.903). Sąd ten stanął na stanowisku, że roszczenie z art. 446 § 4 k.c. jako ściśle związane z osobą zmarłego poszkodowanego nie podlega dziedziczeniu (art.922 § 2 k.c.), brak także – odmiennie niż w wypadku roszczeń przewidzianych w art.445 k.c. i art.448 k.c. – przepisu szczególnego (jakim jest art.445 § 3 k.c.), który wprowadzałby wyjątek od powołanej reguły. W konsekwencji wygasło ono wraz ze śmiercią uprawnionego, a tym samym dalsze postępowania w tym zakresie jest niedopuszczalne i jako takie podlega umorzeniu na mocy art.355 § 1 k.p.c.

W zażaleniu na powyższe postanowienie (w części dotyczącej orzeczenia o umorzeniu postępowania) powodowie J. K., S. K. i D. K. zarzucili naruszenie prawa materialnego, a to art.446 § 4 k.c. w związku z art.922 § 2 k.c., art.2, art.32 ust.1 i art.64 ust.1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej poprzez przyjęcie, że roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę dla najbliższych członków rodziny zmarłego nie wchodzi do spadku po nim z uwagi na swój osobisty charakter, mimo ustalenia dziedziczności roszczenia o zadośćuczynienie opartego na art.448 k.c. w związku z art.24 k.c. i roszczenia o odszkodowanie za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej, opartego na art.446 § 3 k.c., a przez to naruszenie zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa i nieuprawnione traktowanie w różny sposób osób pozostających w tej samej sytuacji, naruszenie zasady demokratycznego państwa prawnego, a nadto ograniczenie powodom prawa do dziedziczenia. W szczególności skarżący powoływali się na szeroką wykładnię art.446 § 3 k.c., stosowaną przed wprowadzeniem § 4, a także wskazywali na podobną naturę roszczeń przewidzianych w art.445 § 1 k.c., art.448 k.c. oraz w art.446 § 4 k.c., z których jedynie pierwsze dwa mogą być w określonych wypadkach dochodzone przez spadkobierców uprawnionego. W oparciu o

przedstawione zarzuty domagali się uchYLENIA postanowienia w zaskarżonym zakresie oraz zasądzenia kosztów postępowania odwoławczego.

Pozwany wniósł o oddalenie zażalenia i zasądzenie od skarżących kosztów postępowania odwoławczego.

Rozpoznając zażalenie Sąd Okręgowy powziął poważne wątpliwości w sprawie.

W księdze trzeciej tytule VI Kodeksu cywilnego („Czyny niedozwolone”) przewidziano cztery roszczenia o zadośćuczynienie:

- z tytułu uszkodzenia ciała lub spowodowania rozstroju zdrowia (art.445 § 1 k.c.),
- z tytułu pozbawienia wolności, skłonienia za pomocą podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządnemu (art.445 § 2 k.c.),
- z tytułu śmierci osoby bliskiej (art.446 § 4 k.c.), wprowadzone ustawą z dnia 30 maja 2008r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz.731), obowiązującą od 3 sierpnia 2008r.,
- z tytułu naruszenia dóbr osobistych (art.448 k.c.).

Mimo normatywnej odrębności roszczenia te wykazują daleko idące podobieństwa. U podstaw każdego z nich leży zespół negatywnych przeżyć, najogólniej mówiąc, cierpień natury psychicznej bądź także fizycznej, które składają się na krzywdę uprawnionego, będącą jego szkodą o niemajątkowym charakterze. W każdym wypadku szkoda, o jakiej mowa, jest wynikiem czynu niedozwolonego i stanowi samoistne źródło zobowiązania. Tożsamy jest także cel wymienionych roszczeń, polegający na realnym wynagrodzeniu pokrzywdzonemu doznanego cierpienia, jednak bez jego wzbogacenia, czemu służy często przywoływane kryterium przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa. Podkreśla się przy tym niewymierność cierpienia, konieczność odrębnej oceny okoliczności każdej konkretnej sprawy oraz nieobligatoryjny, choć nie uznaniowy charakter (w każdym z powołanych przepisów ustawodawca posługuje się sformułowaniem „sąd może przyznać odpowiednią sumę”). Tym, co różni wymienione roszczenia,

jest jedynie charakter zdarzenia powodującego szkodę – uszkodzenie ciała lub spowodowanie rozstroju zdrowia, okoliczności, o jakich mowa w art.445 § 2 k.c., śmierć osoby bliskiej lub naruszenie dobra osobistego. Każdorazowo ocenie podlega jednak charakter, zakres, stopień intensywności oraz czas trwania ujemnych przeżyć składających się na krzywdę.

Zindywidualizowany zakres krzywdy przemawia za oceną tych roszczeń jako ściśle związanych z osobą uprawnionego, przez co nie wchodzi one do spadku po nim, a tym samym nie podlegają dziedziczeniu (art.922 § 2 k.c.). Ustawodawca przewidział jednak wyjątki od powołanej reguły. Art.445 § 3 k.c. stanowi bowiem, że roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego. Przepis ten – ze względów systematycznych – znajduje zastosowanie do roszczeń przewidzianych w art.445 § 1 i 2 k.c. oraz poprzez odwołanie zawarte w art.448 k.c. także do roszczenia związanego z naruszeniem dóbr osobistych. Odniesienia takiego brak natomiast w stosunku do roszczenia, o jakim mowa w art.446 § 4 k.c., a i sam art.446 k.c. nie zawiera żadnego unormowania w tej materii.

Sąd Okręgowy pragnie wskazać na wątpliwości, jakie zrodziły się w tej sprawie na gruncie dotychczasowej praktyki rozstrzygania o roszczeniach mających u podstaw szkodę niemajątkową wywołaną śmiercią osoby bliskiej.

Pogląd o dopuszczalności takiego roszczenia także przed nowelizacją art.446 k.c. jest ugruntowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Dla przykładu można wskazać następujące orzeczenia i przywołane w nich dalsze wypowiedzi judykatury: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 grudnia 2012 r., I ACa 1018/12, wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 6 września 2012 r., I ACa 739/12, wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 12 lipca 2012 r., I ACa 481/12, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2012r., II CSK 677/11, wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 11 maja 2012r., I ACa 430/12, wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 27 kwietnia 2012r., I ACa 281/12, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 537/10 i z 11 maja 2011r., I CSK 621/10 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w

Lublinie z dnia 7 lipca 2009 r., II AKa 44/09. W judykaturze podkreśla się, że 446 § 4 k.c. w relacji do art. 448 k.c. poszerzył możliwość uzyskania zadośćuczynienia, że wprowadzenie do systemu prawnego art.446 § 4 k.c. nie stanowi o powstaniu roszczeń o zadośćuczynienie w przypadku śmierci osób bliskich dopiero od momentu jego wejścia w życie, niewątpliwie zaś ułatwia dochodzenie tego roszczenia, a u podstaw jego dodania legła konieczność zwiększenia ochrony ofiar zdarzeń kryminalnych. Wyrażono także pogląd, że wprowadzenie art. 446 § 4 k.c. doprowadziło jedynie do zmiany w sposobie realizacji roszczenia przez skonkretyzowanie osób uprawnionych do jego dochodzenia oraz przesłanek jego stosowania (wyrok SN z 11 maja 2011r.). Przed nowelizacją art.446 k.c. podstaw roszczenia o zadośćuczynienie w związku ze śmiercią osoby bliskiej powszechnie upatrywano w art. 448 k.c. w związku z art. 23 i 24. k.c., akcentując, iż stanowi to naruszenie dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej. Dopuszczano także dochodzenie roszczenia z art.448 k.c. niezależnie od odszkodowania zasądzonego na podstawie art. 446 § 1, 2 i 3 k.c. (wyrok SN z dnia 10 listopada 2010r., II CSK 248/10).

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że dokonana z dniem 3 sierpnia 2008r. nowelizacja polegająca na wprowadzeniu do kodeksu cywilnego art.446 § 4 k.c. bez jednoczesnego zastrzeżenia o treści jak w art.445 § 3 k.c. nie tylko znacząco pogarsza sytuację prawną spadkobierców uprawnionego, ale przede wszystkim prowadzi do odmiennej oceny prawnej tych samych stanów faktycznych. Roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej powstałe przed wskazaną wyżej datą co do zasady nie podlegało bowiem dziedziczeniu, ale na mocy art.448 k.c. w związku z art.445 § 3 k.c. przechodziło na spadkobierców gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo wytoczono za życia poszkodowanego. Obowiązujące obecnie przepisy takiej możliwości nie przewidują, chyba że podstawę prawną roszczenia stanowi art.448 k.c., co także obecnie nie jest wykluczone (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 grudnia 2012 r., I ACa 1018/12). W odniesieniu do tego ostatniego rozwiązania godzi się zauważyć, że gdyby ustawodawca nie dostrzegł potrzeby dalszego uregulowania sytuacji prawnej osób, które utraciły swych bliskich w wyniku zdarzeń rodzących odpowiedzialność deliktową, nowelizacja art.446 k.c. byłaby zbędna. Skoro jednak do niej doszło, należy uznać, że środki przewidziane

w dotychczas obowiązujących przepisach nie były wystarczające do zapewnienia tym osobom właściwej ochrony prawnej.

Z uwagi na podobny charakter prawny roszczeń o zadośćuczynienie, o czym była mowa wyżej, nie wydaje się by stan taki, to jest brak w art.446 k.c. odwołania do art.445 § 3 k.c. bądź odrębnej regulacji dopuszczającej dziedziczność roszczenia art.446 § 4 k.c., był wynikiem celowego zabiegu ustawodawcy. Odmienne stanowisko, w ocenie Sądu Okręgowego, byłoby trudne do pogodzenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego, wyrażoną w art.2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a nadto z zasadą równości wobec prawa (art.32 ust.1 Konstytucji). Na gruncie obecnie obowiązujących przepisów nie ma bowiem żadnych jurydycznych przesłanek aby w opisanym wyżej aspekcie inaczej traktować podobne roszczenia, z których jedno oparte jest na krzywdzie wywołanej uszkodzeniem ciała lub spowodowaniem rozstroju zdrowia, bezprawnej ingerencji w sferę wolności seksualnej czy naruszeniu innego dobra osobistego, a drugie ma u podstaw krzywdę (a zatem także zespół negatywnych przeżyć) związanych ze stratą osoby bliskiej. Żadne dodatkowe względy nie przemawiają również za traktowaniem daty powstania tego roszczenia jako kryterium przesądzającego o jego dziedziczności. W każdym razie brak argumentów, które odwoływałyby się do samej istoty roszczenia.

Wątpliwym jest natomiast odwoływanie się do argumentu w postaci szerokiej wykładni art.446 § 3 k.c., co miało miejsce w odniesieniu do roszczeń powstałych przed 3 sierpnia 2008r. Nawet jeśli bowiem ocena znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej uwzględniała osłabienie aktywności życiowej i innych, tym podobnych okoliczności wynikających z negatywnych przeżyć związanych ze śmiercią osoby bliskiej, to i tak ostatecznie roszczenie to zawsze miało charakter odszkodowawczy i podlegało dziedziczeniu na zasadach ogólnych (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1970r., III PZP 22/70, mająca moc zasady prawnej).

W zaistniałej sytuacji można uznać, iż wystąpiła luka w prawie. Ustawodawca nie przewidział bowiem możliwości przejścia na spadkobierców roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby bliskiej, choć

uczynił to w odniesieniu do innych, podobnych roszczeń. Za dokonaniem takiej dystynkcji nie przemawiają również żadne względy natury prawnej czy społecznej. Dla wypełnienia wskazanej luki usprawiedliwione byłoby odpowiednie stosowanie art.445 § 3 k.c., a tym samym dopuszczenie dziedziczości omawianego roszczenia w razie gdyby zostało ono uznane na piśmie albo gdyby – jak w niniejszej sprawie – powództwo wytoczono za życia poszkodowanego.

Z drugiej strony nie można stracić z pola widzenia faktu, że art.445 § 3 k.c. stanowi wyjątek od zasady wyrażonej w art.922 § 2 k.c., która wyłącza dziedziczenie praw ściśle związanych z osobą zmarłego. Analiza roszczenia z art.446 § 4 k.c. nie pozostawia wątpliwości, iż należy ono do takiej właśnie kategorii. Pogląd o wyłączeniu dziedziczenia omawianego roszczenia – a to z braku stosownego odniesienia do art.445 § 3 k.c. – został wyrażony w literaturze przedmiotu (A.Olejniczak w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna* pod red. A.Kidyby, Lex 2000, A.Rzetecka – Gil, *Komentarz do art.446 Kodeksu cywilnego*, LEX/el 2011). O niedopuszczalności dziedziczenia roszczenia z tytułu zadośćuczynienia wypowiedział się Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 13 lipca 1964 r., I CR 370/63, które jednak zapadło na gruncie art.166 k.z. W uzasadnieniu uchwały z dnia 26 października 1970r., III PZP 20/70 mającej za przedmiot ocenę dziedziczenia roszczenia z art.446 § 3 k.c. Sąd Najwyższy wyraził natomiast pogląd, iż gdyby przewidziane w tym przepisie roszczenie było ściśle związane z osobą uprawnionego, wygasłoby po jego śmierci, co jednak w tamtym wypadku miejsca nie miało.

Po dokonanej z dniem 3 sierpnia 2008r. nowelizacji omawiana kwestia nie była przedmiotem wypowiedzi judykatury, a istotna zmiana stanu prawnego i kolizja różnych dóbr podlegających ochronie zrodziła opisane wyżej wątpliwości. Uzyskanie odpowiedzi na przedstawione pytanie prawne ma jednocześnie istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy. Jeśli bowiem uznać, że wobec braku odwołania do art.445 § 3 k.c. roszczenie oparte na art.446 § 4 k.c. wygasa wraz ze śmiercią uprawnionego, nawet jeśli powództwo zostało wytoczone za jego życia, dalsze postępowanie w objętym nim zakresie jako niedopuszczalne winno ulec umorzeniu, jak o tym orzekł Sąd Rejonowy. W przeciwnym razie skarżący zachowują otwartą drogę do dalszego dochodzenia swych praw.

Z podanych wyżej względów, na mocy art.390 § 1k.p.c. w związku z art.397 § 2 k.p.c., Sąd Okręgowy postanowił jak w sentencji.

/km/